

MAGYAR–KÍNAI KAPCSOLATOK A HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN

Vámos Péter, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa több évtizedes kutatásai eredményeit adja közre a közelmúltban megjelent, a magyar–kínai kapcsolatok 1949–1989 közötti történetét bemutató vaskos (864 oldalas) dokumentumkötetben. A kötet a hasonló történeti forráskiadványok legjobb hagyományait követve a „kettő az egyben” modellt alkalmazza, így a közreadott 180 irat mellett a szerző terjedelmes, valójában kismonográfiának is beillő, mintegy 160 oldalas bevezető tanulmányát is tartalmazza. A kötet sajátossága azonban, miként azt a szerző rögtön az előszóban tisztázza, hogy az csak a magyar levéltárak anyagára épül, noha a hasonló bilaterális kapcsolatokat bemutató művek, mint például a Borhi László által összeállított magyar–amerikai, vagy a Kecskés D. Gusztáv szerkesztette magyar–francia kötet, az általános elvárásoknak megfelelően mindkét állam forrásait közlik. A döntés oka egyszerű: a kínai archívumok anyaga, amely 2012-ig nagyon korlátozott mértékben, de valamennyire mégis kutatható volt, azóta lényegében elérhetetlen lett nemcsak a külföldi, de a kínai kutatók számára is. Így nincs remény rá, hogy belátható időn belül érdemi kínai források felhasználásával lehessen bemutatni a két állam kapcsolatainak történetét. A felhasznált magyar levéltári iratok, így mindenképp a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) és Külügyminisztérium dokumentumai azonban sok tekintetben kárpótolják az olvasót, mivel azok korántsem csupán a bilaterális viszonylatot mutatják be, hanem az egész szovjet blokk, s benne a birodalmi központ, Moszkva Kínával kapcsolatos politikájának vizsgálatára is kiválóan alkalmasak. Így például a kötet bepillantást ad az 1967–1985 között működött „Interkit” működésébe, melynek keretében a blokkhoz tartozó országok központi bizottságainak nemzetközi kérdésekkel foglalkozó képviselői, valamint Kína-szakértők a Kreml gondos felügyelete mellett és persze a legnagyobb titokban rendszeresen egyeztették álláspontjukat.

Vámos Péter a bevezető tanulmányt és a dokumentumokat hat kronologikus fejezetbe rendezi, ahol a címek az egyes időszakok fő jellemzőit ragadják meg:

1. Ismerkedés, a kapcsolatok kereteinek kiépítése, 1949–1956.
2. Testvéri barátság, szoros együttműködés, 1956–1959.
3. A viszony fokozatos megromlása, 1960–1969.
4. Lassú közeledés, kínai differenciálás, szoros szovjet ellenőrzés, 1969–1982.
5. A kapcsolatok rendezése, 1983–1988.
6. Az azonos társadalmi rendszeren alapuló együttműködés vége, 1989.

Amint a fenti listából kitűnik, a hazai olvasókat talán leginkább érdeklő téma, Kína szerepe az 1956-os forradalom idején, nem szerepel a kötetben. Ennek oka, hogy a szerző 2008-ban egy önálló kötetben tette közzé az erre vonatkozó kínai (!) iratokat (*Kína mellettünk? Kínai*

külgügyi iratok Magyarországról, 1956). Vámos Péternek ugyanis egy 2006-os kutatóútján még sikerült megszerezni ezeket az éppen akkor kutathatóvá vált fontos dokumentumokat, amelyek azóta ismét elérhetetlenek lettek a halandók számára. Jelen kötetben ezért 1956 *utóéletéről* találunk érdekes forrásokat, amelyekből az is kitűnik, hogy a kínai vezetés a megtorlások és főleg a kivégzések tekintetében lényegesen visszafogottabb álláspontot képviselt a kádári vezetésnél, és még Dudás József felkelő parancsnok esetében sem tekintette azt kívánatosnak. Kádár Jánosra ugyanakkor kifejezetten pozitív és meghatározó hatással volt két korai kínai látogatása (1956. szeptember, 1957. szeptember–október), s ez a későbbi viharos időkben is befolyásolta Kínával kapcsolatos magatartását.

A magyar–kínai kapcsolatok alakulása 1956 után lényegében mindvégig a szovjet–kínai viszony függvénye volt, még ha időnként voltak is hangsúlyeltolódások. Így a hatvanas években Kádár, ameddig lehetett, bizalmasan igyekezett Moszkvát türelemre inteni a szovjet–kínai vitában, és próbálta Pekinggel az államközi kapcsolatokat szinten tartani. Később pedig, a nyolcvanas évek elejétől, amikor 1982-től a Szovjetunió is nyitott Kína felé, kifejezetten törekedett nemcsak az állami, hanem a pártkapcsolatok minél teljesebb helyreállítására is. (Itt jegyzem meg, hogy éppen ezért a hatvanas évek elejétől nem tartom helyesnek a „csatlós” ország elnevezés használatát a szovjet blokk tagjainak megnevezésekor, például 99. oldal.) Fontos tehát látni, hogy a kapcsolatok rendezése Kínával nem Gorbacsov eljöveteléhez kötődik, hanem már jóval előbb, Brezsnyev idején megindult. Magyarország kezdettől igyekezett kihasználni a kelet-közép-európai országok számára így megnyíló új lehetőségeket, ezért az 1984-es év nem csak a nyugati nyitás szempontjából volt kiemelkedő jelentőségű. Köztudott, hogy akkor egy év alatt három nyugat-európai kormányfő látogatott Budapestre (Margaret Thatcher, Bettino Craxi, Helmut Kohl), ráadásul éppen abból a három államból, ahová az USA ún. eurorakétákat telepített az előző évben, így Moszkvában feketelistán voltak. Kevésbé ismert viszont a Kína irányába történt nyitás egyenlege: az áttörést jelentő 1984-es évben Kínából egy miniszterelnök-helyettes és négy miniszter látogatott Magyarországra, míg innen Marjai József miniszterelnök-helyettes, két miniszter és Nyers Rezső vezetésével egy közgazdász delegáció utazott Pekingbe. Emellett Kínában magyar napokat rendeztek, Budapesten megnyílt a Szecsuán étterem a Gresham-palotában, a két kormány pedig kulturális munkatervet írt alá. Ettől kezdve dinamikusan fejlődtek az államközi kapcsolatok, 1987-ben pedig sor került a két kommunista párt kapcsolatainak teljes helyreállítására is: a kínai pártfőtítkárra budapesti látogatását Kádár pekingi útja követte. A dokumentumokból kitűnik, hogy a kínai vezetés ebben az időszakban Magyarországot tartotta legkomolyabb potenciális partnerének a szovjet blokkban. Ezt a kitüntetett pozíciót nagyban erősítette az 1968-ban indított magyar gazdasági reform példája, amit az 1978-ban kezdődő kínai reformok során mindvégig fontos referenciának tekintettek, így a nyolcvanas évek végére a két ország között egy-

fajta „különleges viszony” jött létre. Ma már ismerjük az MSZMP eredeti terveit az átalakulás kívánatos céljairól, így megkockáztathatjuk, hogy amennyiben a Szovjetunió 1988-tól küszöbönálló összeomlása miatt bekövetkezett rendszerváltás a régióban végül mégsem történik meg, és a szovjet birodalom fennmarad, a kilencvenes évekre Magyarországon is valamilyen a kínai modellhez hasonlatos, egyes gazdaságon alapuló hibrid rendszer alakult volna ki.

Vámos Péter kötete fontos új forrás Magyarország, illetve a szovjet blokk második világháború utáni nemzetközi kapcsolatainak történetéről, amely a tudományos kutatásban és a felsőoktatásban is kiválóan hasznosítható. Reméljük, hogy a bevezető tanulmány bővített, kiegészített változatát hamarosan önálló monográfiaként is kézbe vehetjük.

(Vámos Péter: Magyar–kínai kapcsolatok, 1949–1989. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem–L’Harmattan Kiadó, 2020)

Békés Csaba

az MTA doktora, kutatóprofesszor
Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest
egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest